

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур
Кафедра української філології і методики навчання фахових
дисциплін

**Поліаспектність творчості
Лесі Українки
(до 150-річчя з дня народження)**

Збірник наукових статей і тез

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021

УДК 821.161.2.09

П49

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
(протокол № 4 від 28 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

Гармаш Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор
кафедри української літератури та журналістики імені професора
Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного
університету Г. С. Сковороди

Поліаспектність творчості Лесі Українки : збірн. наук. статей і
П49 тез. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 188 с.

УДК 821.161.2.09

© Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021

Література

1. Вінтонів Р. В. Символ дерева в поетичній творчості Лесі Українки. *Науковий вісник Львівського національного університету імені І. Франка.* Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. Вип. 16. 4. С. 14-19. URL : https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2006/16_4/14_Wintoniw_16_4.pdf
2. Ковалів Ю. І. Архетип. Вічні образи. Вічні теми (мотиви). *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. С. 96-98.
3. Колесник О. С. Аналітична психологія як методологія аналізу міфопоетичної символіки в літературі (на прикладі творчості Лесі Українки). *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.* Чернігів : ЧДПУ, 2002. Вип. 14. С. 93-98.
4. Кузьменко П. Б. Міфопоетика «Лісової пісні» Лесі Українки та «Дзвіноблакитне» П.Г. Тичини (спроба компаративного зіставлення). *Культура народів Причорномор'я.* 2014, № 277. С. 159-161. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/93454>
5. Поліщук Я. Поліфункціональність міфу в поезиці модернізму. *Слово і час.* 2001. № 2. С. 24-29.
1. Українка Леся. Твори у 12-ти томах. Київ : Наукова думка, 1979. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=508>

*Катерина Василенко,
студентка 3 курсу 1 групи
філологічного факультету
Науковий керівник – канд. філол. наук, викл.
Павлюк Н. Л.*

МАСКУЛІННИЙ ДИСКУРС У ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КАМІННИЙ ГОСПОДАР» ТА «ПОМИЛКА»

Постановка проблеми. Творчість Лариси Косач охоплює широкий тематичний спектр. І поезія, і проза, і драма – «клондайк» вічних проблем, які стосуються не лише минувшини, але й актуальні в наш час. Кожна нова публікація (наукового чи художнього характеру) може змінити кут зору на суть тексту, його зміст, вмотивованість вчинків героїв. Зважаючи на кількість дослідників, які пов'язали частину свого життя з Лесею Українкою, можна

зробити висновок, що дефінітивні рамки визначення проблеми залишаються змінними і ніколи не стануть константою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Низка дослідників, які присвятили свої дослідження творчому доробку письменниці, досить чисельний. До оцінки творчості вдавалися ще її сучасники, серед яких Іван Франко, Микола Грушевський, Андрій Ніковський. У 20-ті роки ХХ століття працювали критики Микола Зеров та Борис Якубський, а також Дмитро Донцов та Михайло Драй-Хмара. В радянські часи естафету прийняли Олег Бабишкін, Іда Журавська, Леоніла Міщенко, Льоля Кулінська, Наталя Кузякіна, Віра Агеева, Тамара Гундорова, а до сучасних літературознавців належать Олександра Вісич, Микола Жарких, Тамара Скрипка, Сергій Романов тощо. Усі монографії та статті охоплюють різні аспекти вивчення словесного мистецтва Лесі Українки: починаючи жанровою специфікою, і до поезики. Творчу спадщину Лесі Українки дослідили Лариса Мірошниченко, Ніна Зборовська, Оксана Забужко. Вони зосередили увагу на гендерній проблематиці мистецького доробку письменниці. Не зважаючи на те, що ця проблема існувала вже давно, до активного обговорення звернулися після виходу в світ книги Сімони де Бовуар «Друга стаття» у 1949. Цим і обумовлюється така незначна кількість праць, присвячених вивченню феміністичної спрямованості літературних творів авторки. Тому, беручи до уваги всі здобутки в цій галузі, нове прочитання старих текстів вважаємо актуальним.

Метою нашої статті є психологічний аналіз чоловічих образів у творах Лесі Українки «Камінний господар» та «Помилка».

Виклад основного матеріалу. Оксана Забужко, беручи участь в проєкті «Якими нас прагне: фемінізм в українській літературі», виступила з лекцією «Сепаратизм сей трохи смішнуватий, або хто вбив Дон-Жуана: нерозпізнане обличчя українського фемінізму». В своїй промові вона охарактеризувала три жіночі постаті, серед яких мати та донька Косач і Наталя Кобринська, та відповідно три типи феміністичної поведінки. Порівнюючи п'єсу «Камінний господар» з екранізацією 1971 року, українська письменниця говорить про зміну фокусу проблематики та дуже об'єктивну інтерпретацію. «Всі обговорювали якого дон Жуана грає Ступка. Ніхто не говорить про цих двох жінок, Долорес і Анну, які ось цього самого хіпі просто розмазують по стіночці. Ця п'єса про владу, і зокрема про жіночу заявку на владу» [5] – наголошує Оксана Забужко. Таку проблему

могла порушити лише жінка з чіткою позицією, озброєна потужними знаннями в цій сфері. Як відомо з життєпису Лесі Українки, простір, матеріал та оточення надало змогу сформувавши критичне мислення першорядної постаті XIX століття.

2300 чоловічих версій, які романтизують дон Жуана, характеризуючи його як виклик суспільному устрою, розбилися вщент об гранітний характер сильних жіночих образів.

«Д о н Ж у а н

Я бачу,

ви справді камінь, без душі, без серця.

А н н а

Хоч не без розуму — ви признаєте?

Д о н Ж у а н

О, се я признаю!» [9, с.218].

У цьому діалозі образ Анни змальовано як прагматичну та практичну дівчину, яка нівелює всі попередні заслуги свого співрозмовника. Уривок відображає зміну ролей: герой-коханець схиляється перед черговим трофеєм. Ніби змій-спокусник він спостерігав, як заради нього жінки відмовляються від свого призначення: абатиса залишає монастир, а вірянку зрікається Бога. За таким же принципом він хоче змусити заручену дівчину покинути нареченого й бігти з ним. Куди тікати? Тай від чого? Проміняти титул дружини командора на життя з перекотиполем Анна не збиралася. Окрім того, вона пропонує власну гру, змушуючи дон Жуана підкоритися своїм правилам. Своєю мрією вона ділиться з подругою ще на початку твору, перебуваючи на цвинтарі.

«А н н а

Ет, так, химери!.. Мариться мені
якась гора стрімка та неприступна,
на тій горі міцний, суворий замок,
немов гніздо орлине... В тому замку
принцеса молода... ніхто не може
до неї досягнути на кручу...

Вбиваються і лицарі, і коні,
на гору добуваючись, і кров
червоними стрічками обвиває
підгір'я...

Д о л о р е с

От яка жорстока мрія!» [9, с.200].

Використовуючи чоловіка, героїня прагне допомогти виграти вибори, але не для його зиску, а для власного. Порівнюючи себе з неприступною горою, донна Анна схиляє всіх біля своїх ніг, нехай і чужими руками. Може, досить завеликий вступ до характеристики образу дон Жуана, але без згадки про цей факт: наявності рівносильної жінки поруч, вона буде неповна. Імпульсивний та гарячий він – повна протилежність спокійній та холоднокровній донні. Вбивши командора, герой хоча і намагається вирішити ситуацію, але все ж таки діє за планом Анни. Жінці вдається швидше та якісніше вирішити проблему та не залишити коханцю ніякого вибору, крім втечі. Якщо зважати на той факт, що письменниця обрала світовий знаковий образ дон Жуана, а не створила власний, то не можна звинуватити її в неправдивому зображенні героя. Авторка зберегла всі оригінальні риси та життєву позицію героя: легковажність, гедонізм, низьку моральну відповідальність та непостійність. Те, що Леся Українка відкрила іншу, приховану грань – лише заслуга ретельної праці над образом Анни. Мотив підкорення тут розглядається з двох сторін: як підпорядкування тогочасному устрою (і в Іспанії кінця XII століття, і в Україні кінця XIX століття) та визнання жіночої переваги. Акцентуючи увагу на другому аспекті, продовжити характеристику дон Жуана було б краще паралельно з аналізом іншого чоловічого образу – героєм твору «Помилка». Враховуючи жанрову специфіку обох творів, треба зазначити, що характеротворчі засоби значно відрізняються, оскільки прозове оповідання дає більше можливостей для змалювання глибоких психологічних переживань. Хоча обидва чоловіки переживають свій розпач по-різному, та все ж таки мають спільну причину – сильну жінку. Новаторство Лесі Українки полягає в тому, що вона вперше показала сильну стать з протилежного боку. Таким чином, можемо говорити про порушення не лише проблем жіночої дискримінації, але й про боротьбу за рівність з обох боків. Така думка яскраво простежується в згаданному вище оповіданні: «Ох, коли б мені хоч сльози! Як я заздрю жінкам, що в них завжди сльози готові!.. А ще ся вічна комедія перед самим собою, сей страх «сентиментальності», «бабства», як се безглуздо! Епічні давні герої плакали, не соромлячись, і проте були справжніми, щирими героями, а ми? Тільки над сльозами і маємо владу, більш ні над чим...» [8, с. 263].

Герой оповідання є виразником позиції рівності. Його внутрішні переживання суперечать суспільному устрою. Факт усвідомлення та

початок прояву сентиментальності, особливо з боку чоловічої статі, дає підстави відзначити глибоку соціальну позицію Лесі Українки.

Ще одним виразником психологізму героя є ще й форма введення оповіді. У своїй «передмові до невидимого читача» Арештант займається «самобичуванням» та «самоїдством». Він підтверджує, що просто піддався тюремному настрою та гнітючій атмосфері «кам'яної клітки». Першу частину оповідання можна розглядати як приклад порушення революційної проблеми. Але у другій частині увага переходить на внутрішній конфлікт та особисту трагедію. Тепер вже, маючи адресата, його висловлювання набирають конкретики та виражають власну позицію. Він аналізує останній діалог з Галиною. І згадує не просто слова, але й її вираз обличчя, позу, рухи та навіть тіні на сукні. Довгою передмовою оповідач підводить до повідомлення про свій перехід від публіцистики до белетристики. Досить переконливі аргументи могли б свідчити про сильний дух та рішучість Арештанта, але всі доводи перекриває єдине слово: «Правда?». Зараз усі його наведенні вище тези про невідповідність стилю, право на талант та самовираження, рішення долі, інше бачення проблеми, невміння та небажання колективно мислити звучать як виправдання. Він переконує кохану, а, може, і себе в правильності своїх умовиводів: «По-моєму, сором так жити за плечима у молоді. Кому-кому, а мені то се навіть непростимо: адже я, очевидно, на «ідеолога» не вдався, бо я не публіцист (тут уже нічого не поробиш, факт фактом!), впливу в партії яко оратор або організатор теж не здобув і, можна думати, не здобуду, тим часом маю одвагу в характері (ти знов потакнула головою) – умію спокійно розважати в тривожні моменти, держати свої нерви в руках, маю якийсь дар спостереження, трохи психолог ехoffісіо, вмію вираховувати всякі можливості і комбінації, до того цілком здоровий, незалежний і від мене ніхто не залежить, принаймні матеріально. Все це такі «таланти», яких, згодься, гріх заривати в землю. Правда?» [8, с. 270].

Як і перший аналізований твір, зазначене оповідання можна розглядати з точки зору несправедливості устрою влади, але майстерність Лесі Українки дала змогу побачити ще й інші актуальні проблеми. Простеження такої закономірності в кількох творах, дає підстави аналізувати приховані теми, а не приписувати те, чого нема. Авторку сміливо можна назвати поетесою мужності та виразницею свободи, як всенародної, так й індивідуальної.

Отже, загальний мотив волі, який є провідним у творчості письменниці набирає різних барв: від нескорення традиційному розумінню імперії до індивідуального вибору та пошуку істини. Майстерне поєднання абсолютно різних тем, які розкриваються на межі одна-одної, дає змогу кожному читачеві знайти у творі відповіді на власні запитання. Таким чином, образи обох героїв можна трактувати і як нескорення політичній владі, і як пригнічення своєї маскулінності.

Література

1. Драй-Хмара М. Леся Українка: Життя і творчість. Харків : ДВУ, 1926. 156 с.
2. Зборовська Н. Моя Леся Українка : есей. Тернопіль : Джура, 2002. 228 с.
3. Забужко О. NotreDamed'Ukraine: Українка в контексті міфологій. Київ : Факт, 2007. 640 с.
4. Забужко О. «Сепаратизм сей трохи смішнуватий», або хто вбив Дон-Жуана: нерозпізнане обличчя українського фемінізму [Електронний ресурс]. URL: <https://ua.boell.org/uk/2017/04/25/lektoriy-yakimi-nas-pragnete-feminizm-v-ukrayinskiy-literaturi>.
5. Кулінська Л. П. Проза Лесі Українки. Київ: Вища школа, 1976. 168 с.
6. Спогади про Лесю Українку. Київ : Дніпро, 1971. 368 с.
7. Третяченко Т. Г. Художня проза Лесі Українки: творча історія. Київ : Наукова думка, 1983. 288 с.
8. Українка Леся. Помилка (Думки арештованого). *Українка Леся. Твори : у 10 т. Т. 7.* Київ : Дніпро, 1965. С. 260-279.
9. Українка Леся. Камінний господар. *Українка Леся Твори : у 12-ти т. Т. 6. Драматичні твори.* Київ : Наукова думка, 1977. С 198-219.
10. Франко І. Я. Леся Українка. *Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-и т. Т. 31.* Київ : Наукова думка, 1979 р. С. 255-274.